

MOKOMASIS METODINIS KOMPLEKSAS DĖSTANT UŽSIENIO KALBAS

Ljudmila Mauzienė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius

El. paštas: vvka@vv.vtu.lt

Užsienio kalbos mokymas (-is), kaip ir bet kuri žmogaus veikla, reikalauja darbo priemonių ir tam tikro darbo veiklos organizavimo. Mokant kalbų, tai būtų mokomosios priemonės ir adekvati darbo metodika. Ilgametė darbo patirtis parodė, kad mokymo sėkmę gali laiduoti ne pavienės mokomosios priemonės, o jų visuma, kuri turėtų sudaryti tarpusavyje susijusią visumą, t. y. mokomąjį metodikos kompleksą. Darbe stengiamasi pagrįsti tokio mokomojo komplekso struktūrą, pateikti praktinio darbo su mokomojo komplekso priemonėmis rekomendacijas.

Reikšminiai žodžiai: mokomasis metodikos kompleksas, mokomųjų priemonių sąsajos ir integracija, metodinė koncepcija, kalbinės veiklos rūšys.

Įvadas

Pagrindinė užsienio kalbų mokymo programos nuostata nekalbinėje aukštojoje mokykloje – išugdyti gebėjimą gauti žinių, jas perteikti raštu arba žodžiu. VGTU studentams, besimokantiems užsienio kalbų, ir keliami tokie tikslai, kurie konkretinami šiais mokymo uždaviniais: mokyti skaityti ir suprasti, referuoti, anotuoti mokslinę specialybės literatūrą, suprasti užsienio kalbą iš klausos, kalbėti mokslinė, profesinė, visuomenine temomis.

Be tikslų ir mokymo uždavinių, mokymo proceso struktūra taip pat apima mokomuosius dalykus ir mokymo priemones.

Mokomieji dalykai – tai kalbinė medžiaga ir kalbinės veiklos rūšys (skaitymas, rašymas, audityvinis supratimas, kalbėjimas), t. y. kalbos komunikacijos priemonės ir būdai, kurie užtikrina praktinį komunikacijos tikslų realizavimą. Mokomosios priemonės – tai vadovėliai, mokomosios garso ir vaizdo bei techninės priemonės.

Pastaruoju metu metodinėje literatūroje daug dėmesio skiriama kompleksiniam mo-

komųjų priemonių parengimui (Velička 2001: 38–44). Manoma, kad mokomuoju kompleksu laikytina visa gerai sutvarkytų ir organiškai susijusių mokomųjų priemonių sistema (Folomkina 1987: 128–142). Kiekvienos sistemos komponentas turi ir pagrindinę, ir antraeilę paskirtį. Savo turiniu ir mokomąja medžiaga mokomosios priemonės susijusios su mokymo programa, o realizuojant jos praktiškai papildo viena kitą. Visas kompleksas skirtas galutiniam mokymo tikslui pasiekti. Kiekvienam mokymo etapui skiriama tam tikra mokymo priemonių sistema.

Tiriamąojo darbo analizė

Visa kalbų mokymo trukmė nekalbinėje aukštojoje mokykloje skirstytina į du etapus.

Pirmajame etape skiriamos bazinės kalbos žinios, kurios būtinos bendravimui ir yra būdingos bet kuriam verbaliniam veiksmui. Bazinė kalba apima pagrindinius kalbos sistemos daly-

kus, kurie yra įvairių kalbos lygmenų – fonemų, morfemų, morfologinių paradigmų, sintaksinių struktūrų ir kt. esminiai komponentai.

Kalbos sistemos žinios, kurios yra ribojamos praktinių mokomųjų tikslų, įgyjamos ugdant mokėjimus ir įgūdžius atpažinti ir konstruoti kalbos struktūras, taip pat aktyviai pritaikyti jas įvairiems komunikacijos veiksams.

Atsižvelgiant į mokymo proceso komunikatyviąją paskirtį, kalbos dalykų atranka ir jų realizavimas bendraujant turėtų derintis su konkrečiomis komunikacijos užduotimis. Pirmojo mokymo etapo (I semestras inžinerinių specialybių studentams ir du semestrai verslo vadybos studentams) efektyviausios mokomosios priemonės būtų:

1) stabilus užsienio kalbos mokymo vadovėlis;

2) mokomoji priemonė pasitelkiant technines priemones;

3) namų skaitymo tekstų rinkinys.

Stabilus vadovėlis yra pagrindinis mokymo sistemos komponentas perteikiant žinias studentams ir ugdant adekvacius mokėjimus ir įgūdžius. Vadovėlio mokomieji dalykai lemia kitą mokomosios sistemos turinį, nustato jų funkcionalumo apimtį mokomajame darbe.

Kitos komplekso dalys yra subordinuotos: jos realizuoja ir papildo vadovėlio medžiagą, padidina ne tik mokomųjų dalykų apimtį, bet ir ugdo mokėjimus ir įgūdžius.

Pirmojo mokymo etapo pabaigoje studentai įgyja šių kalbinės komunikacijos gebėjimų: kalbėjimą, auditoryvinį supratimą, skaitymą (studijinį ir informacinį), rašymą konkrečia tema. Kompleksiškai mokantis minėtųjų komunikacijos būdų, jau pirmajame etape galima teikti pirmenybę vienam iš jų, pvz., kalbėjimui. Tolesniame mokymo etape kalbėjimo mokymo apimtis gali mažėti skaitymo naudai.

Antrajame mokymo etape būtina išmokyti studentus brandaus specialiosios literatūros skaitymo, bendrauti žodžiu specialybės temomis, mokslinį tekstą referuoti ir anotuoti (raštu ir žodžiu). Tam reikia dar labiau tobulinti išugdytus komunikacinius mokėjimus ir įgūdžius.

Tačiau dabar tai atliekama pasitelkiant specialiąją literatūrą nagrinėjant jos aktualijas.

Receptyviais kalbinės veiklos būdais ugdomi mokėjimai gauti informaciją analizuojant teksto turinį ir prasmę, reproduktyvioje ir produktyvioje kalbinėje veikloje ugdomi mokėjimai logiškai komponuoti savo pasakymus.

Antrajame mokymo etape būtų galima rekomenduoti tokią mokymo priemonių sistemą: 1) užsienio kalbos mokomoji priemonė – dviejų dalių specialybės kalbos vadovėlis; 2) mokomoji priemonė visuomenine-politine tema; 3) mokomasis dvikalbis terminų žodynas.

Pagrindinė mokomoji priemonė yra parengtas dviejų dalių vadovėlis specialybės tema. Atsižvelgiant į besimokančiųjų kontingentą, abi dalys gali būti naudojamos atskirai.

Yra žinoma, kad, skirtingai nei grožinės literatūros ir laikraštiniai tekstai, mokslinis tekstas sudaro sunkumų suvokiant ir įprasminant ir jo turinį, ir pačią formalią kalbinę dalį. Todėl, parenkant mokomuosius tekstus, reikėtų atsižvelgti į savo specialybės ir pačios kalbos srities auditorijos pasirengimo lygį. Pirmosios dalies tekstai turėtų būti pritaikyti mokomiesiems tikslams adaptuojant originalius specialybės tekstus. Prasminė dalis, t. y. turinys, turėtų būti studentams prieinama ir suprantama. Tai būtų bendros, esminės tam tikros mokslo šakos problemos. Tokių tekstų kalboje neturėtų būti esminių gramatikos ir sintaksės sunkumų.

Antrosios vadovėlio dalies tekstai savo temomis turėtų būti susiję su pirmosios dalies tekstais. Taip realizuotinas tinkamas pereinamumo principas. Vadovėlio antrosios dalies tekstuose nagrinėjamos siauresnės teminės apimties žinios, aktualijos, susijusios su studentų specialybės žiniomis. Tačiau tekstai tam tikra prasme skiriasi nuo pirmosios dalies tekstų. Pirmiausia jie yra informatyvūs, naujai perteikia mokslines aktualijas ir teikia studentams didelę pažintinę reikšmę. Be to, kalbiniu požiūriu šiuose tekstuose yra nemažai naujų, anksčiau nenagrinėtų, dalykų. Kaip parodė mūsų tyrimai, šių tekstų kalbai būdinga didesnė formalių gramatinių dalykų įvairovė, palyginti su pirmosios dalies

tekstais. Neverstinio teksto skaitymo ir supratimo įgūdžiai, teksto suvokimo, įprasminimo ir jo atgaminimo mokėjimai, taip pat gebėjimai anotuoti ir referuoti parskaitytą tekstą išugdomi pratimų sistema, kurioje yra ir aspektinių (kalbinės treniruotės pobūdžio), ir komunikatyviųjų pratimų. Pratimų leksiką sudaro ne tiek terminai ir terminologiniai junginiai, kuriuose slypi pagrindinė informacija, bet ir bendrinės kalbos žodžiai, kurie yra būdingi tam tikram funkciniam stiliui. Žodžiai ir žodžių junginiai aktyviai ir įvairiapusiškai įtvirtinami įvairiuose leksikos ir gramatikos pratimuose. Dėmesys pirmiausia kreiptinas į žodžių formą ir turinį. Tam pasirenkamos užduotys žodžių darybai įtvirtinti, taip pat žodžių semantinėms ypatybėms (sinonimams, antonimams, polisemijai) parodyti. Svarbus dalykas atliekant pratimus yra žodžių junglumo specifika, kurią studentai turi suvokti atlikdami pratimus.

Žinios apie žodžių dėsningumus lengvina darbą ne tik sakinio, bet ir viso teksto lygmeniu, nes žodžių junginiai sudarant sakinius vartojami kaip stabilios struktūros, laikantis gramatinių taisyklių reikalavimų. Žodžių junginiai gali būti bet kurios kalbinės veiklos rūšies orientyras ir paspartis.

Leksikos ir gramatikos dalykai įtvirtinami laikantis šio reikalavimo: visi sunkumai, pasitaikantys atliekant pratimus, turi būti pašalinti. Naujų žodžių mokoma ir jie įtvirtinami remiantis išmoktais gramatikos dalykais, o nauji gramatikos dalykai aktualinami remiantis žinoma leksika (Velička 2002: 91–99). Kalbos dalykai, skirti jiems įtvirtinti, atrenkami struktūriniu teminiu principu (Цаголова 1998: 47–53). Tematika padeda susieti leksikos dalykus remiantis struktūriniu-teminiu požiūriu. Gramatikos medžiaga atrenkama laikantis konkretaus jos funkcinio stiliaus elementų vartojimo dažnumo.

Leksikos ir gramatikos pratimai, esantys vadovėlio antroje dalyje, ugdo žodžių atpažinimo, įprasminimo ir vartojimo įgūdžius. Čia turimas omenyje leksikos aktualizavimas sakinio lygmeniu. Vadinasi, reikia parengti

sąlygas komunikatyviesiems mokėjimams ir įgūdžiams atlikti teksto, taip pat plačiuoju konkrečiosios tematikos konteksto lygmeniu. Komunikatyvūs pratimai skatina studentus vartoti kalbos dalykus, reikšti savo mintis, išsakyti nuomonę konkrečiomis mokslinėmis temomis, t. y. prisideda prie komunikatyviųjų įgūdžių tobulinimo pasitelkiant specialybės literatūrą.

Abiejose vadovėlio dalyse kreiptinas dėmesys į teksto vertimo pratimus. Šio teksto interpretavimo mokymas numatytas nekalbinių aukštųjų mokyklų programose. Vertimo pratimai pirmoje vadovėlio dalyje sudaromi, atsižvelgiant į šios vadovėlio dalies pratimų sistemos paskirtį kaupti specialiąją leksiką ir terminiją. Tai padėtų mokyti kalbos kaip priemonės gauti mokslinės informacijos. Vertimas čia – efektyvi semantizacijos priemonė. Be to, vertimas yra svarbus pradėdamas skaityti (lyginant su gimtąja kalba), įtvirtinant ir aktualinant kalbos dalykus, taip pat žinioms ir supratimui kontroliuoti. Pradiniame etape, mūsų nuomone, vertimo pratimai padeda efektyviai ugdyti kalbinę kompetenciją.

Tolesniame, t. y. antrajame, etape, kur kalbos mokoma kaip priemonės gauti mokslinę informaciją, taip pat kaip gebėjimo bendrauti konkrečiomis savo specialybės temomis, vertimas pasireiškia kompleksinio pratimo pavidalu. Toks pratimas leidžia apimti įvairius teksto aspektus ir lygmenis (Folomkina 1987: 128). Darbo patirtis parodė, kad vertimas yra vienodai svarbus mokant visų kalbinės veiklos rūšių.

Vertimo pratimai antroje vadovėlio dalyje ugdo įgūdį išgiltinti į studijuojamos kalbos struktūrą. Tai padeda studentams versti tekstus iš gimtosios kalbos į užsienio kalbą.

Iš vertimo pratimų įvairovės galima būtų išskirti iš anksto parengtus ir neparengtus pratimus žodžiu, pratimus raštu su žodynu ar be žodyno, teksto referavimo ir viso teksto vertimo pratimus. Kiekvienam pratimui pasirinktina speciali kalbinė medžiaga, atsižvelgiant į kalbos dalykų pateikimo būdą ir

temų įvairovę. Taigi visa abiejų vadovėlio dalių pratimų sistema padeda ugdyti kalbos dalykų atpažinimo ir vartojimo stereotipus žodžio, žodžių junginio, frazės ir teksto lygmeniu.

Kiekvienas mokomojo kompleksas komponetas turi pagrindines ir antraeiles funkcijas, savo turiniu jį papildoma kitą.

Pagrindinė abiejų vadovėlio dalių paskirtis yra ugdyti mokslinės literatūros skaitymo įgūdžius. Mokomoji priemonė visuomeninėmis politinėmis temomis, kuri yra mokymo sistemos antrasis komponentas, turi paskirtį ugdyti ir tobulinti kalbėjimo ir audityvinio kalbos supratimo įgūdžius. Čia daug padeda funkcinis tekstų stilius ir pačios kalbos turinys. Kalbant apie visuomenines politines funkcijas, jų paskirtis – informacinio ir orientacinio skaitymo įgūdžių ugdymas remiantis papildomais tektais, kurie yra specialiųjų pratimų sudedamoji dalis.

Trečiojo mokomojo komplekso komponento (dvikalbio terminų žodyno) reikšmė itin svarbi. Tai aspektinis žodynas konkrečios mokslo ir technikos srities specialistams. Jame yra informatyvi tam tikros mokslo šakos leksika: terminai, terminologiniai junginiai, kurie dažnai yra terminų sinonimai, taip pat bendrinės kalbos žodžiai, kurie vartojami dažnai. Remiantis terminų žodynu, galima atrinkti mokomąjį žodyną – minimumą studentams. Jį atrenkant reikėtų vadovautis mokomosios metodikos reikalavimais.

Apžvelgtas antrojo mokymo etapo mokymo priemonių kompleksas, susidedantis iš susijusių ir viena kitą papildančių dalių, leidžia realizuoti programos reikalavimus. Taikant tokį mokomąjį kompleksą, galima įtvirtinti mokslinės literatūros skaitymo įgūdžius. Kalbėjimo įgūdžių galima įgyti mokantis atgaminti visą perskaitytą dalyką arba glaustai, bendrauti specialybės temomis. Audityvinio kalbos supratimo įgūdžiai padeda suvokti ir įprasminti girdimą tekstą. Rašto įgūdžiai suteikia galimybę sukurti anotacijas ir referuoti skaitomą ar girdimą tekstą.

Išvados

1. Norint tinkamai realizuoti programos reikalavimus, būtina racionali darbo metodika ir tinkamos mokymo priemonės.
2. Kalbos mokymo procesas aukštojoje nekalbinėje mokykloje skirstytinas į du etapus – pradinį ir pažengusį. Kiekviename mokymo etape naudotinos tam skirtos ir darbo specifiką atitinkančios priemonės.
3. Pradiniame etape taikytinos šios priemonės: stabilus užsienio kalbos mokymo vadovėlis, mokomoji priemonė taikant technines priemones, namų skaitymo tekstų rinkinys. Antrojo mokymo etapo priemonės turėtų būti: užsienio kalbos mokymo priemonė visuomeninėmis-politinėmis temomis, geras mokomasis dvikalbis žodynas.
4. Visose mokymo priemonėse turėtų būti racionali mokomųjų dalykų atranka remiantis kalbos statistika ir mokomojo proceso logika.
5. Adekvatūs mokėjimai ir įgūdžiai išugdomi taikant metodiškai įvertintą pratimų sistemą. Visose mokymo priemonėse turėtų būti pakankamai kalbinių įgūdžių ugdymo pratimų.

Literatūra

- Velička, A. 2001. „Užsienio kalbų mokomojo metodinio komplekso teorinis pagrindimas.“ *Pedagogika*, 55: 38–44.
- Velička, A. 2002. „Žodyno mokymo aktualijos.“ *Filologija*, 10: 91–99.
- Цаголова, Р. 1998. *Учебное пособие в процессе обучения иностранному языку*. Москва: Издательство Московского университета.
- Folomkina, S. K. 1987. *Beibringen einer Fremdsprache auf einer philologischen Hochschule*. Moskau: Hochschule.

TRAINING METHODOLOGICAL COMPLEX WHILE TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Liudmila Mauzienė

The paper deals with the structure of foreign languages teaching at higher non – linguistic school complex methods and the problems of its formation. It supposed that teaching means should correspond to the teaching stage requirements and the students studying capabilities. Two teaching stages at a non – linguistic higher school and the usable means are discussed in the paper. Rational teaching subjects selection, their methodical organization and means are stressed. The adequate and sufficient number of linguistic abilities developing exercises should be prepared for different fields of linguistic activities.

The presented paper should be of practical importance for the work with the students.

Keywords: educational complex of methodology, correlations between teaching aids, methodical conception, types of linguistic activity.

Įteikta 2006-01-16; priimta 2006-02-22